

NOVA SLOVENSKA ŽENSKA LIRIKA

Lili Novy: *Temna vrata*, Ljubljana: Akademska založba, 1941.

Nič nenavadnega ni, če je kak pesnik s telesom in dušo navezan na svoj kraj. Ravno v slovenski literaturi se izkazuje te vrste religioznost kraja pri mnogih vrhunskih umetnikih: poznamo tiste, ki opevajo drzno in jedrnato Gorenjsko, sanjave mojstre čarobnih dolenskih gričkov, pripovedovalce širokega in rodovitnega Prekmurja, sanjače žgočega in pustega Krasa. Vsak izmed njih ima svojo paletu, v kateri zrcali kraj, v tematiki in tudi v jeziku. In v vseh teh primerih se vidi kraj – za slovensko literaturo prav tako tipičen kakor za slovaško – iz perspektive človeka, zvestega domači grudi. Ta kraj je pogosto tudi tema in usmerja, zapolnjuje misli, uteleša ljubezen do zemlje. V slovaški literaturi ne poznam nobenega primera tako popolnega oblikovanja »vzdušja« in ustvarjanja kot pri slovenski, bolje rečeno ljubljanski avtorici Lili Novy. Brez njenega mesta si je ne moremo zamisliti, mesto je okvir za njene podobe in izvir njenih doživetij. Izjemna stvar: redko se pojavlja vpliv mesta manj »urbano« kot v verzih Lili Novy.

Čudovito, belo, mehko, megleno, zasanjano mesto! Brezimna postaja za radovednega potnika na Simplon Orient ekspresu, ta dan za dnem nosi s sabo utrip velikega življenja samo za par minut, vendar usoda za človeka, ki je tu rojen. Če prideš v to mesto med Alpami in Jadrantom kot tujec in odpreš srce in čutila njegovim prebivalcem, te bo ujelo v svojo prostrano čarovnijo. Počutiš se, kot bi v neki tuji knjižnici ali antikvariatu med zaprašenimi romani našel staro knjigo, vezano v belo usnje. Listaš malo porumenele in skorajda vlažne strani, navdušen začneš brati staromodne, počasne in obenem bogate povedi in ne moreš se več ločiti od te knjige. Neki Anonymus je tu napisal svoje spomine, njegova usoda se te od blizu dotakne, po branju te še dolgo drži v svojem objemu. Delček življenja si našel v tej knjigi, ki si ga že dolgo časa iskal, za katerega si mislil, da je izgubljen, delček življenja starih očetov z njihovo bogato širino, z njihovim patriarhalnim načinom življenja in njihovim smislom za ustaljenost, ki je danes popolnoma nedojemljiv. Tako te ujame tudi Ljubljana, če prideš kot tujec, iz sveta, polnega življenja. Čas kot da se je tu ustavil, duh pa vendarle ne; stari gospodje se vozijo ob nedeljah na sprehod v predpotopnih kočijah, mladi pa preživljajo neprespane noči v debatah o moderni arhitekturi. Hiše tu že stoletja ne spreminjajo lastnikov, ljudje ne poznajo imena ulic, niti poštnih števil, v udobnih in vzvišenih kavarnah, v katerih se odvija celo življenje v plemeniti tišini, je vsak drugi človek literat, glasbenik v vzponu, kipar. Tu se na majhnem prostoru zbira življenje majhnega, vendar nadarjenega naroda, brez naglice, brez hrupa, brez poz. Res je, da nikjer na celem svetu ni zrak tako poln bidermajerskega sloga, kot je v zeleno-beli Ljubljani, košček stare Evrope iz časa Schuberta in plemiškega porcelana. Če bi hotel stopiti v Ljubljano z običajnimi merili, bi lahko prišlo do pomote. Za polovico manjša je od Bratislave, vendar ni ravno majhno mesto. Ali so Weimar, Toledo ali Padova majhna mesta? Ljubljana je v zmernih količinah korakala s časom, ni izgubila notranje harmonije, ni bila podrejena niti barbarstvu železobetona, prav tako ni kapitulirala pred ameriškim standardom. Tu je ohranjen košček srednjeevropske kulture v najlepšem in najširšem smislu besede.

Družina avtorice Lili Novy že več generacij živi v Ljubljani. Vsi so bili spoštovani odvetniki, ki so tudi v kulturnem življenju mesta igrali pomembno vlogo. Vsaka ulica, vsaka hiša, vsak

kamen je poln spominov. Stara, velika patricijska hiša na Starem trgu, skorajda prislonjena na vznožje grajskega griča, je rezidenca več generacij te družine. Prav ta hiša je dala ime zadnji pesniški zbirki Lili Novy. Velika, temna, baročna vrata vodijo k mračnemu kotnemu stopnišču, ta vodi spet k njihovi lastni tradiciji. Skozi ta vrata stopa avtorica na pot svojih vizij, ki vodijo v njeno lastno preteklost.

Temna vrata

Temna so v našo hišo vrata,
v temno držé, visoko vežó.
Vanjo se sonca svetloba zlata
nikdar ni vlila in vlila ne bo.
Mesec, plahi opazovalec,
vanjo ne zre, ko pročelje srebri.
Mrak le, lahni, skrivnostni plesalec,
plava nad kroglastim tlakom v nji.
A nad portalom zunaj nosi,
sklonjen v rameh, kameniti mož,
kakor da samo lepoto trosi,
nežni balkon iz železnih rož.
Svoje desnice kazalec na ustna
dalj kot poldruho stoletje tišči.
Tukaj vprašanja niso dopustna,
mnogo usod je, o mnogem molči. -
Mi pa v sobanah, starinsko prepolnih,
polni sami teh zgoščenih usod,
v srčnih očaranih, strastnih in bolnih
venomer čujemo klice: Otdot!

Temná brána

Temnou sa bránou dom náš otvára
a za ňou temné chodby sú,
čo slnko ranné, ni keď dohára,
nepoznajú a neznesú.
I luna plachá márn dnu ziera,
prôčelím idúc, v striebre snov,
len tieň tajomný sa poneviera
ponad kamennou dlaždicou.
Tam nad portálom drží sa poneviera
sklonený, ramenastý mních
bdelý a istý vo svojích veciach,
ten balkón z ruží železných.
Prst pravej ruky drží na ústach
poldruha možno stoletia,
koľko otázok odbíjal už tak,
osudy prídu, odletia.
V tých starých sieňach v strastiplnostiach
držia nás osudy a žiaľ
a v srdci, tak jak dávni tí hostia,
čujeme výzvu: Preč odtiaľ!

(prevod v slovaščino: Valentín Beniak)

Tako torej: pot k zgodovini družine in predvsem k notranji zgodovini človeka. Za slovensko literaturo je to novost, ker večina literatov prihaja iz krogov, v katerih je redko ubesedena tradicija družine. Pesniki in pisatelji so prvi v svojem rodu, ki mojstrsko uporabljajo pero in zato tudi njihov spomin raje poseže po zgodovini njihovega naroda kot po zgodovini svojega rodu. To zaznamuje celotno strukturo malega slovanskega naroda, ki v marsikateri lastnosti spominja na slovaškega. Dolgo tu ni bilo družinske tradicije mesta in lahko rečemo, da je Lili Novy prva, ki vnaša ta ton v slovensko literaturo, seveda ne pretirano, ampak diskretno in z okusom, tako rekoč kot okvir svojega lastnega doživljanja.

Aleksander Isačenko

*Špela Sevšek Šramel*¹
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
spela.sramel@gmail.com

¹ Za najdbo in posredovanje Isačenkovega prispevka, ki je izšel v slovaški reviji *Kultúra* leta 1942 v Bratislavi, kjer je v začetku štiridesetih let predaval, se zahvaljujem prof. dr. Antonu Eliašu s Filozofske fakultete Univerze Komenskega v Bratislavi in prof. dr. Aleksandri Derganc.